

اشاره

آثار و پیامدهای نوشابه‌های الکلی، عنوان موضوعی است که می‌توان آن را از جنبه‌های گوناگون اجتماعی، اخلاقی، فرهنگی، اقتصادی، بهداشتی، سیاسی و... بررسی و کنکاش کرد. پدیده‌هایی چون تزلزل نظام خانواده، عدم امنیت و آرامش در جامعه، دوری از یاد خدا و نماز، رکود عقل، از بین رفتن سرمایه‌های ملی و نیروی انسانی، فقر، خودکشی، اختلالات روانی و جسمی و هزاران هزار پیامد دیگر کشف شده و کشف نشده، جملگی پیامدها و آثاری هستند که از رهگذر نوشیدن و دامن زدن به مایع فساد پدیدار می‌شوند و به دلیل همین پیامدها، در تمام ادیان الهی و نزد صاحبان خرد و اندیشه تحریم شده‌اند. این مقاله بر آن است تا با بهره‌گیری از آیات و روایات و سخن بزرگان دین و علم، قدری به این موضوع بپردازد.

مقدمه

چنان که پیداست، خمر سابقه‌ای به درازای حضور شیطان در میان آدمیان دارد. همو بود که در آغازین روزهای حیات بشری، انگیزه تولید آن را در مخیله انسان وارد و تزئین کرد. عبارت «عمل الشیطان» در آیه ۹۰ سوره مبارکه مائده، گواه این سخن است. طبری در تاریخش آن را معاصر فرزندان قابیل دانسته و از قول ابن عباس نقل می‌کند که آدم (ع) هنوز زنده بود که در میان نوادگانش زنا و شرب خمر مشاهده شد [طبری، بی تا: ۱۱۳]. از آن زمان به بعد، این نوشیدنی کمابیش بین برخی مردم حضور داشته و دارد.

کلیدواژه‌ها: قرآن کریم، روایات، نوشابه‌های الکلی، آثار و پیامدها.

آثار سوء اجتماعی خمر

نظام اجتماعی و جایی که انسان‌ها در آن گرد آمده‌اند، نیازمند آرامش، دوستی، صمیمیت، صلح و صفا، اخلاق و رفتار نیکو و مواردی از این قبیل است. حال اگر

بین دو فرد، ثالثی چون شراب قرار گیرد، تمام معادلات فوق در هم می‌ریزد. قرآن کریم در این خصوص می‌فرماید: «انما یرید الشیطان ان یوقع بینکم العداوه و البغضاء فی الخمر» [مائده/۹۱]: همانا شیطان می‌خواهد بین شما مردمان به واسطهٔ خمر و... دشمنی و کینه‌توزی جریبان داشته باشد.

واژهٔ «عداوت» به معنای دشمنی است و «بغضاء» ضد محبت و عاطفه. این که چرا «انما» در آیهٔ شریفه، به عداوه و بغضاء منحصر شده، در حالی که این دو تنها یکی از آثار سوء نوشیدن خمر است، در جواب می‌گوییم: چون عداوه و دشمنی سرآغاز بهم خوردن روابط اجتماعی به‌عنوان زیربنایی‌ترین و مهم‌ترین رکن معادلات و مبادلات انسانی است. علامه طباطبایی در این خصوص می‌فرماید: چون این اثر [عداوت و بغضاء] در آن دو [خمر و میسر] ظاهرتر است [طباطبایی، ۱۴۱۷ق: ۱۸۲]. یعنی در واقع شیطان صفات

خود را [از جمله مهم‌ترین آن‌ها ایجاد دشمنی و کینه

علائق خمر مسکرات در قرآن کریم و روایات

رضا بلبل‌وند

است]، به واسطه شراب به انسان تزریق و او را دچار بدترین نوع برخورد ضداجتماعی می‌کند.

با این توضیح برخی از عوارض سوء نوشیدن خمر را که در اجتماع ظهور می‌یابد، بررسی می‌کنیم.

الف) فروپاشی نظام خانواده

خانواده به‌عنوان اولین و مهم‌ترین رکن نظام اجتماعی، همراه با مسئله خمر نمی‌تواند ادامه پیدا کند. شوهر یا همسر الکلی، به‌دلیل ابتلا به مفسده شراب، شرایط ناپهنجاری را در محیط خانه به‌وجود می‌آورد. خشونت، لاپالی‌گری، عدم اطاعت‌پذیری فرزندان، بی‌ارادگی، فقدان عاطفه و تعصب دینی، فقر و بیکاری و... از ثمرات این‌گونه خانواده‌هاست.

از دیگر فرآورده‌های منفی خانواده‌های الکلی، معضل اختلافات خانوادگی، طلاق و جدایی است که خود تبعات بسیار ناگواری از جمله گرایش فرزندان آن

خانواده به‌الکل را در پی دارد.

ب) طرد شدن فرد الکلی از جامعه اسلامی

فرد شارب خمر، با نوشیدن شراب در واقع چهره‌های ضداجتماعی از خود نشان داده است. خاصه در جوامعی که نوشیدن شراب نوعی گناه و بزه محسوب می‌شود. در این صورت، با این قبیل افراد بر خوردی فراخور حالشان صورت می‌پذیرد.

در این خصوص، در فرهنگ اسلامی و از لسان معصومین (ع) آمده است:

از تزویج و زن دادن به شراب‌خوار بپرهیز که اگر این کار را بکنی، مثل این است که دختری را به زنا کشانده‌ای و گفتار شراب‌خوار را باور مکن و گواهی و شهادت او را نپذیر و بر دارایی و مال خود، او را ایمن مساز. اگر چنانچه او را امین خود قرار دهی، خداوند را در این کار ضمانتی نیست. با شراب‌خوار هم‌سفره و هم‌سفر مشو و به وی لبخند نزن و با او دست مصافحه مده و معانقه مکن و اگر بیمار شد به عیادتش مرو و چون بمیرد به تشییع جنازه‌اش حاضر مباش [نمازی، ج ۳: ۱۹۷؛ شیخ طوسی، ج ۳۹: ۷].

در روایتی دیگر فرموده‌اند: به شراب خمر زکات ندهید [شیخ صدوق ص: ۱۶۴].

این دو روایت به‌خوبی نشان می‌دهد که در جامعه اسلامی، فرد می‌گسار از بسیاری حقوق مسلم اجتماعی محروم است. در واقع، دین مبین اسلام این‌گونه افراد را تحریم اجتماعی کرده است تا ایشان هم‌رنگ اجتماع اسلامی شوند و به دامان پر مهر آن باز گردند. زیرا اسلام نگران حرکت‌های غیرعقلانه این قبیل افراد- که هر آن ممکن است قوانین انسانی و اجتماعی را زیر پا گذارند- است.

ج) اخلال در امنیت جامعه

در جامعه‌ای که به دلیل مصرف نوشابه‌های الکلی، ناامنی، قتل، هرزگی، فساد، فحشا و هزاران نوع بزه دیگر رواج پیدا کرده، آرامش و امنیت اجتماعی افراد به خطر می‌افتد.

آثار سوء خمر در دنیا
ماندگار و در آخرت،
شارب خمر را به عذابی
دردناک و شرابی از
حمیم و غساق رهنمون
می‌شود. خمر با توجه
به این‌که سرآمد تمام
بدی‌هاست، بالطبع
آثار اخروی دردناک و
شدیدتر نیز دارد

شراب اروپا به اندلس سرازیر شد تا جوانان مسلمان را فاسد کند. در نتیجه، باده‌گساری به امری عادی در بین جوانان مسلمان تبدیل شد و هر که از این کار سر باز می‌زد، او را کهنه‌پرست و متعصب خطاب می‌کردند

دور داشته است.

ب: اشاعة دین‌گریزی، لابی‌گری و جنایت

نوشابه‌های الکلی هم‌چنان که در روایات آمده، اصل و اساس غالب بدی‌ها و کژی‌هاست. یعنی که بسیاری از ناراستی‌ها از آن پدید می‌آید و کلید مکانی است که در آن بدی‌ها جمع است. این مفسده، انسان را برای انجام دیگر منکرات، جری و جسور می‌سازد. مفضل بن عمر از امام صادق(ع) نقل می‌کند که حضرت فرمود: خداوند خمر را به دلیل فعل (و کرداری که از نوشنده آن سر می‌زند و فرد را برای انجام و ارتکاب معاصی از جمله خون‌خواری و زنا، جری و جسور می‌سازد) و فساد آن، تحریم فرمود هنگامی که مست است، محارمش از او ایمن نیستند و او نمی‌داند (چه می‌کند) و خمر برای نوشاننده خود جز شر و فساد چیزی نمی‌افزاید [شیخ صدوق، ۱۳۸۶: ۴۷۶].

در حدیثی دیگر از رسول خدا (ص) آمده است که: "اجتنبوا الخمر فانها مفتاح کل شر" از خمر دوری کنید که همانا کلید هر شری است [احسان بخش، ۱۳۶۸: ۴۵۰].

باری به واسطه شراب، کژی‌های دیگر قدرت ظهور پیدا می‌کنند. از امام باقر (ع) راجع به بزرگ‌ترین گناهان کبیره سؤال شد. حضرتش (ع) پاسخ دادند: نوشیدن خمر، مصاحبتش را به زنا، دزدی، کشتن انسان بی‌گناه و شرک به خدا، وارد وادار می‌کند و پیامدهای مسکر بر جملگی گناهان برتری دارد، هم‌چنان که درخت آن [درخت خرما] نیز بلندتر از بقیه درختان است [مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۵۸].

در حدیثی دیگر از امام صادق(ع) روایت شده که فرمودند: "و شراب الخمر مکذب بکتاب الله عزوجل و لو صدق کتاب الله، حرم حرامه"؛ و شراب‌خوار تکذیب‌کننده کتاب خداوند است و اگر آن را تصدیق می‌کرد، حرامش را حرام می‌دانست [پیشین، ۱۴۰].

علامه طباطبایی با بیان این که رشد عقل مهم‌ترین عبادت است، می‌گوید: "اسلام در جریان تعلیمات خود، حفظ عقل سالم را از مهم‌ترین واجبات دانسته است و کمترین اجازه‌ای برای تباه کردن حتی برای یک لحظه نخواهد داد. اسلام اداره امور زندگی انفرادی و اجتماعی انسان را به دست عقل سالم سپرده است، از این‌رو، از هر چیزی که فعالیت طبیعی این

در حالی که شریعت اسلام در همه حال به اتحاد و همدلی و مهرورزی که لازمه پیشرفت است، اهمیت فراوان داده است. بنابراین، عداوت و کینه‌توزی که از جمله پیامدهای شرب خمر است، باعث دور شدن انسان‌ها، تنفر، اختلاف و تفرقه، مشاجره، قتل و... می‌شود.

پیامدهای زیانبار مصرف الکل

نوشیدن الکل باعث دوری از یاد خدا و نماز، دست یازیدن به دیگر مفاسد می‌شود که در ادامه به آن‌ها می‌پردازیم.

الف) جلوگیری از یاد خدا و نماز

در آیه ۴۳ سوره مبارکه نساء، از نماز گزاردن در حال مستی منع کرده است: "یا ایها الذین امنوا لا تقربوا الصلاه و انتم سکاری..." در آیه ۹۰ سوره مبارکه مائده نیز به بزرگ‌ترین پیامد مصرف الکل که همانا دور کردن انسان از یاد خدا و نماز است، اشاره شده است. آن‌جا که می‌فرماید: "و یصدکم عن ذکر الله و عن الصلاه..." و شما را از ذکر خدا و نماز باز می‌دارد. شیطان برای دور نگاه داشتن انسان از این دو موهبت الهی، شراب را به وی عرضه کرد.

گذشته از این، دوری گزیدن انسان از شراب، او را به فلاح و رستگاری نزدیک می‌کند: "فاجتنبوه لعلکم تفلحون" [مائده/ ۹۰] هم‌چنین، در روایات اسلامی، از نماز با عنوان "فلاح" نام برده شده است. چنان‌چه در اذان گفته می‌شود: حیّ علی الفلاح. نتیجه این است که فلاح را می‌توان در سایه روی گردانی از خمر و روی آوری به نماز جست‌وجو کرد. در واقع، خمر نقطه مقابل نماز، و اثر اخلاقی شرب خمر، رها شدن و دور ماندن از اصل نماز است. از رسول گرامی اسلام(ص) نقل شده است: "الخمر امّ الخبائث فمن شربها لم تقبل صلاته اربعین یوما...!" شراب سرچشمه بدی‌هاست. هر کس شراب نوشد، تا چهل روز نمازش پذیرفته نگردد [ابن حنبل: ۱۹۷؛ دارمی: ص ۱۱۱].

در جایی دیگر گفته شده است که خداوند متعال تا چهل روز از او راضی نیست [قریشی، ۱۳۹۵: ۶۲].

این تأثیر در هیچ‌کدام از گناهان کبیره یافت نمی‌شود؛ تأثیری که بر روح و جسم آدمی می‌گذارد و یک چله (اربعین) انسانی را که ممکن بوده به مرتبه‌ای از حکمت و معرفت برسد،

یکی از علل سقوط اندلس و از بین رفتن استیلای مسلمین در آن منطقه، پدیده‌ی می‌گساری حاکمان اسلامی و به تبع آن‌ها جامعه‌ی مسلمین بوده است

در تحقیقات و تجارب نیز اثبات شده است که هرگاه فردی به ماده‌ای مسکر یا مخدر معتاد شد، امکان ابتلا به اعتیاد به سایر مواد دیگر را در خود دارد، زیرا اراده‌ی او برای مقابله و مقاومت تضعیف شده و لغزش‌پذیری او زیاد می‌شود، ثانیاً محل رفقا و دوستان ناباب هم زمینه‌ی مساعدی برای آزمون سایر مواد مخدر و بزهکاری‌های دیگر است [شیخاوندی: ۱۳۷۳، ۳۹۳].

زیان‌های اقتصادی نوشیدن الکل

اقتصاد جوامع نیز بی‌نصیب از خمر و پیامدهای آن نیست. از بین رفتن سرمایه‌های ملی و نیروی انسانی و فقر و فلاکت، از جمله آثار سوء اقتصادی و از عوامل تحریم اقتصادی خمر است که در ادامه به آن‌ها می‌پردازیم:

الف) از بین رفتن سرمایه‌های ملی و نیروی انسانی

اشاره قرآن به عبارت "انما یرید الشیطان ان یوقع بینکم العداوه و البغضاء فی الخمر..." [مائده/۹۱] بیانگر این نکته است در تفسیر نمونه، از قول یک روان‌شناس آمده است: متأسفانه برخی حکومت‌ها حساب منافع و عایدات مالیاتی شراب را می‌کنند، ولی حساب بودجه‌های هنگفت دیگری را که صرف ترمیم فساد شراب می‌شود، نکرده‌اند. اگر دولت‌ها حساب‌های ازدیاد بیماری‌های روحی و خسارت‌های جامعه‌ی منحط و ائتلاف وقت‌های گران‌بها و تصادفات رانندگی در اثر مستی و فساد نسل‌های پاک و تنبلی و بی‌قیدی و بیکاری، عقب‌ماندن فرهنگ، زحمت و گرفتاری‌های پلیس و پرورشگاه‌ها برای سرپرستی اولاد الکی و بیمارستان‌ها و تشکیلات و دادگستری برای جنایت آن‌ها و فرزندان آن‌ها و دیگر خسارت‌های ناشی از می‌گساری را یک‌جا جمع کنند، خواهند دانست درامدی که به عنوان عوارض و مالیات شراب عاید می‌گردد، در برابر خسارات نام‌برده هیچ است. به علاوه، نتایج تأسف بار مصرف نوشابه‌های الکی را تنها با دلار و پول نمی‌توان سنجید، زیرا مرگ عزیزان و به هم خوردن خانواده‌ها و آرزوهای بر باد رفته و فقدان مغزهای متفکر انسانی، به هیچ‌وجه قابل مقایسه با پول نیست [مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۱۲۶].

موهبت خدادادی را کم یا زیاد به هم زدن و تلاش عقل و تدبیر را خنثی کند، با تمام قوا جلوگیری به عمل می‌آورد [طباطبایی، پرسمان، ش ۴۲: ۲۴] و یکی از این موارد شرب خمر است که می‌باید از آن جلوگیری کرد.

در روایت دیگری، محمد بن سنان از

امام رضا (ع) نقل می‌کند که فرمودند: به‌درستی

که خداوند خمر را به‌دلیل این که در آن فساد است، تحریم فرمود از جمله این فسادها تغییر رو به نابودی عقل‌ها، انکار خدای تعالی و فرستادگان او، قتل، تهمت، زنا و روی آوری به سایر محرمات است و به همین دلیل، تمام مسکرات را حرام فرمود و نیز آن چه را که عاقبت آن شبیه عاقبت خمر است. پس هر کسی که به خدا و روز قیامت ایمان آورده و دوست‌دار ما و شایسته‌ی محبت و دوستی ماست، از آن افراد دوری کند. به‌درستی که هیچ رابطه‌ای میان ما و شراب خمر نیست [شیخ صدوق، ۱۳۸۶: ۴۷۵].

احادیث فوق به‌خوبی نشان‌دهنده این نکته است که مصرف نوشابه‌های الکی تا چه اندازه زمینه‌ساز و سرمنشأ ابتلا به دیگر بزهکاری‌ها و رفتارهای منافی اخلاق می‌شود. مضمون وارد در روایت پیشین را این چنین، به نظم درآورده‌اند:

ابلیس شبی رفت به بالین جوانی
آراسته با شکل مهیبی سر و بر را
گفتا که منم مرگ اگر خواهی زنهار
باید بگزینی تو یکی زین سه خطر را
یا آن پدر پیر خودت را بکشی زار
یا بشکنی از مادر خود سینه و سر را
یا آن که بنوشی دوسه جامی تو از این می
تا آن که بیوشم ز هلاک تو نظر را
لرزید از این بیم جوان بر خود و برخاست
گفتا پدر و مادر من هر دو عزیزند
هرگز نکنم ترک ادب این دو نفر را
لکن چو به می دفع شر از خویش توان کرد
نوشم دو سه جامی و کنم دفع خطر را
نوشید دو جامی و جوشید خیره ز مستی
هم مادر خود را زد و هم کشت پدر را
ای کاش شود خشک بن تاک و خداوند
زین مایه‌ی شر حفظ کند نوع بشر را

ب) شیوع فقر و فلاکت

همچنان که پیشتر گفته شد، آیه ۹۱ سوره مبارکه مائده به این نکته اشاره دارد که شیطان به واسطهٔ خمر می‌خواهد انسان را از ذکر خدا دور کند. «و یصدکم عن ذکرالله...» در حالی که او با این کار به اهداف دیگری از قبیل در تنگنا و تعسر قرار دادن نوشاننده شراب نیز دست می‌بازد. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «من اعرض عن ذکری فان له معیشتة ضنکاً» [طه/۱۲۴]: هر کس از ذکر و یاد من اعراض و روی گردانی کند، در زندگی اش به تنگنا می‌افتد.

یکی از آن موارد، مشکلات و تنگناهای اقتصادی است. فردی که از یاد خداوند متعال دوری کند، مسلماً طریقه استفاده صحیح و شرعی از نعم الهی را نمی‌داند و ممکن است به دلیل وابستگی به الكل، به تدریج تمام دارایی و زندگی خود را صرف پرداختن به آن کند و به فقر و در یوزگی دچار گردد. در تاریخ، از لسان یکی از شعرا عرب جاهلی به نام عبید آمده است: در هشیاری، بهای شراب‌های کهنه قوی و معطر را می‌افزاییم و چون مست می‌شویم، برای رسیدن به اوج مستی، به گنجینه ثروت‌های موروث خود نمی‌اندیشیم [توشیهیکو ایوتسو، ص ۱۰۰].

رسول گرامی اسلام (ص) در ضمن حدیثی، عده‌ای را که از جمله آنان خریداران خمرند، لعنت فرموده است:

«لعن رسول الله فی الخمر عشرة: غارسها، حارسها، عاصرها، شاربها، حاملها، المحمولة الیه، بائعها، مشتریها و آکل ثمنها» [کافی، ص ۳۹۸]: خداوند ده گروه را در مورد خمر لعن کرده است: غرس کننده و نگهبان درخت آن، عصاره گیر، نوشاننده، حمل کننده یا ساقی خمر، کسانی که برایش شراب می‌برند، فروشنده و خریدار و کسی که از بهای آن استفاده می‌برد.

بدون شک آن حضرت (ص) از وقایع پشت پرده که از جمله آن، فقر روزافزون فرد الکلیک است، آگاهی داشته، لذا برای جلوگیری از این معضل، خریدار خمر را - که مال و دارایی اش در این راه صرف می‌شود - نیز لعنت کردند تا با این حرکت، تا حدودی از فقر و فحشا جلوگیری کرده باشد و این چرخهٔ شیطانی از حرکت بازماند. زیرا اگر تقاضایی در بین نباشد، طبعاً عرضه نیز کاهش می‌یابد.

منشاء آلودگی بهداشتی

قرآن کریم در آیه ۹۱ سوره مبارکه مائده، از خمر با عنوان «رجس» نام برده که اشاره‌ای مستقیم به نجس بودن آن است. آن چه را که خداوند متعال نجس اعلام فرموده، بدون شک برای روح و جسم آدمی زیان بار است و استعمال آن عوارض ناگواری به همراه دارد، کما این که در آیه مذکور،

صریحاً بعد از ذکر واژه «رجس»، واژه «فاجتنبوه» را فرموده است. واژه «اثم» در آیه ۲۱۹ سوره مبارکه بقره نیز به این نکته اشاره دارد. آن جا که می‌فرماید: «یستلونک عن الخمر و المیسر قل فیهما اثم کبیر...»: از تو [ای پیامبر] در مورد خمر و قمار می‌پرسند، بگو در آن دو گناه بزرگی است.

تحقیقاً در این آیه زیان‌های جسمانی بهداشتی خمر نیز مورد نظر بوده است. در فرهنگ اسلامی، هر آن چه که برای بدن مضر باشد، عنوان حرام را به همراه دارد. هم چنین، در آیه ۶۷ سوره مبارکه نحل، از این مایع فسادانگیز و مضر با عنوان سکر یاد شده است. آن جا که می‌فرماید: «و من ثمرات النخیل و الاعناب تتخذون منه سکر و رزقاً حسناً»: و از میوه‌های درخت خرما و انگور مسکر (مایع مست کننده) و خوراکی نیکو می‌گیرید.

آیه شریفه با بیانی زیبا آن چه را که برای بدن مفید و پرفایده بوده و تولید بیماری نمی‌کند، با صفت حسن آورده و بقیه را که برای بدن ضرر دارد، به طریق کنایی، غیرحسن و سکر نامیده و خواهان دوری از آن است. موارد فوق را می‌توان در قرآن کریم نیز جست‌وجو کرد. خداوند متعال در وصف شراب بهشتی - که در واقع هیچ گونه شباهتی به لحاظ محتوایی با شراب دنیوی ندارد - می‌فرماید: «لا فیها غول و لا هم عنها ینزفون» [صافات/ ۴۷]: نه در آن فساد عقل است و نه ایشان (اهل بهشت) از آن به بدمستی [و فرسودگی] می‌افتند. ابن عباس در تفسیر آیه فوق گفته است: و فی الخمر اربع خصال: السکر و الصداع و القی و البول. فزله الله سبحانه خمر الجنه عن هذه الخصال. و در خمر چهار ویژگی وجود دارد: مستی، سردرد، تهوع و ادرار که خمر بهشتی را خداوند سبحان از جمیع این صفات مبرا کرده است [مجلسی، ۱۴۰۳ق: ۹۶].

عبارت قرآنی دیگری که به آسیب‌های جسمی و روحی ناشی از خمر دنیوی اشاره دارد، آیه ۱۹ سوره مبارکه واقعه است. آن جا که در مورد خمر بهشتی می‌فرماید: «لا یصدعون عنها و لا ینزفون»: نه در آن (بهشت) به سردرد دچار می‌شوند و نه به بدمستی می‌افتند.

علامه طباطبایی (ره) در توضیح عبارت «لا یصدعون» فرموده است: به سردردی که به جهت خمار حاصل از شرب خمر دنیوی است، دچار نمی‌شوند [طباطبایی: ۱۴۱۷ق: ۱۲۲]. در واقع چون شرب خمر باعث ناهماهنگی مغز و سایر اعضا و جوارح می‌شود و روند صحیح و روال عادی آن را به هم می‌زند، طبعاً با واکنش‌هایی همراه است که یکی از آن‌ها سردرد است.

در مجموع عوارض بهداشتی شرب خمر را می‌توان در دو بخش اختلالات روانی و بیماری‌های جسمی بررسی کرد.